

Психологічний аспект корекції дисграфії розроблений недостатньо. Окремі дослідження спрямовані на вивчення особливостей окремих психічних функцій, або різних видів того або іншого пізнавального процесу. Комплексне дослідження стану вищих психічних функцій у дітей із порушеннями писемного мовлення з виділенням синдромів порушень не проводилося. Відсутні дані про взаємозв'язок порушень тих чи інших пізнавальних процесів зі ступенем вираженості дисграфії і типом специфічних помилок.

Такий підхід до вивчення психічних функцій у дітей із дисграфією призводить до того, що є лише загальні описи особливостей психічної діяльності даної категорії учнів. Аналіз літературних даних показує, що необхідно подальше дослідження стану пізнавальної діяльності молодших школярів із порушеннями писемного мовлення. Актуальною проблемою є розробка методики комплексного корекційного впливу з урахуванням особливостей розвитку вищих психічних функцій даної категорії дітей. Це пов'язано з кількома факторами. По-перше, до цих пір існують різні точки зору, пов'язані з визначенням, патогенезом, механізмами, симптоматикою дисграфії. По-друге, є лише загальні описи особливостей пізнавальної діяльності учнів з порушеннями писемного мовлення. У той же час спеціального комплексного дослідження особливостей вищих психічних процесів, їх системного аналізу до сих пір не проводилося. Це дозволяє розглядати дане питання як актуальну, маловивчену проблему. По-третє, комплексне вивчення особливостей пізнавальної діяльності школярів із дисграфією дозволить підвищити ефективність логопедичної роботи з подолання порушень письма і читання [3, с. 256].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже проблема порушення письма є актуальною в умовах сучасного освітнього процесу. Аналіз літературних джерел вказує на необхідність комплексного підходу до вирішення цієї проблеми. Перспективи подальших досліджень вбачаємо у розробці та перевірці ефективності методики

подолання дисграфії у дітей молодшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Величенкова О. А. Комплексный подход к анализу специфических нарушений письма у младших школьников / О. А. Величенкова, О. Б. Иншакова, Т. В. Ахутина // Школа здоровья. – 2001. – № 4 – С. 47 – 54.
2. Иншакова О. Б. Изучение актуальных проблем дисграфии в контексте мультидисциплинарного подхода / О. Б. Иншакова // Гуманитарные исследования. – 2011. – № 4 – С. 22 – 28.
3. Корнев А. Н. Нарушения чтения и письма у детей / А. Н. Корнев. – СПб. : Речь, 2003. – 330 с.
4. Лалаева Р. И. Дифференциальная диагностика и коррекция нарушений чтения и письма у младших школьников [Текст] : учеб.-метод. пособие / Р. И. Лалаева, Л. В. Венедиктова; Рос. гос. пед. ун-т им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург : Образование, 1997. – 171 с.
5. Логинова Е. А. Нарушения письма. Особенности их проявления и коррекции у младших школьников с задержкой психического развития: Учебное пособие / Под ред. Л. С. Волковой. – СПб. : «ДЕТСТВО-ПРЕСС», 2004 – 208 с.

УДК 376.42

Н. В. Коркішко

магістрант спеціальності
«Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)»

Л. Л. Стахова

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри логопедії
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ХАРАКТЕРИСТИКА ФОНЕТИКО- ФОНЕМАТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

У статті висвітлена характеристика фонетико-фонематичних процесів у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку.

В статті освещена характеристика фонетико-фонематических процессов у детей старшего дошкольного возраста с задержкой психического развития.

The article highlights the characteristics of phonetic-phonemic processes in children of preschool age with mental retardation.

Ключові слова: затримка психічного розвитку, фонетико-фонематичне недорозвитання, діти старшого дошкільного віку, звуковимовна.

Ключевые слова: задержка психического развития, фонетико-фонематичное недоразвитие, дети старшего дошкольного возраста, звукопроизношение.

Keywords: mental retardation, phonetic-phonemic underdevelopment, children of preschool age, sound.

Постановка проблеми. Кількість дітей з тяжкими порушеннями мовлення неухильно зростає. Спостерігається збільшення різноманітних відхилень у психофізичному розвитку, зокрема, затримка психічного розвитку. Дітям з даним порушенням складно оволодіти програмою дитячого садочка та в майбутньому програмою школи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Затримка психічного розвитку активно вивчалася в загальному психолого-педагогічному напрямку (Т. Ю. Андрющенко, А. М. Богуш, Т. В. Карабанова, Н. Ю. Максимова, Н. О. Менчинська, Є. Л. Мілютіна, Л. П. Носкова, В. Н. Піскун, В. М. Ямницький та ін.), розроблялися методи компенсуючого навчання (Є. М. Мастюкова та ін.), визначалися засоби реабілітації розумової працездатності дітей (К. Д. Корольова, М. Раттер та ін.). Значний внесок в дослідження проблемних питань, які розкривають особливості мовленнєвого розвитку дітей із затримкою психічного розвитку внесли В. Ю. Борякова, В. А. Ковшиков, Ю. Н. Дем'янов, Н. В. Лалаєва, Є. В. Мальцева, Т. О. Власова [2]. Питаннями діагностики та корекції цієї вади першими почали займатися дефектологи Т. О. Власова, Т. Д. Ілляшенко, К. С. Лебединська, В. І. Лубовський, М. С. Певзнер, Т. В. Сак, С. О. Тарасюк, У. В. Ульяновка, Н. О. Ципіна та інші. В. І. Кротенко дає сучасний аналіз вивчення проблеми затримки психічного розвитку на підґрунті вивчення досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців [1].

Мета статті – охарактеризувати фонетико-фонематичні процеси у дітей старшого дошкільного віку із затримкою

психічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. У дошкільному віці відбувається інтенсивне формування пізнавальної діяльності та особистості дитини. Якщо інтелектуальний та емоційний потенціал дитини не отримує належного розвитку в дошкільному віці, то згодом не вдається реалізувати його повною мірою. Особливо це стосується дітей із затримкою психічного розвитку.

Затримка психічного розвитку (ЗПР) – синдром тимчасового відставання розвитку психіки у цілому або її функцій, уповільнення темпу реалізації потенційні можливості організму, обмеженість уявлень, незрілості мислення, мала інтелектуальна цілеспрямованість, переважання ігрових інтересів, швидка виснажливність під час інтелектуальної діяльності [3].

Поняття «затримка психічного розвитку» вживається по відношенню до дітей зі слабко вираженою органічною недостатністю центральної нервової системи. У цих дітей немає специфічних порушень слуху, зору, опорно-рухового апарату, важких порушень мовлення, вони не є розумово відсталими. У той же час у більшості з них спостерігається поліморфна клінічна симптоматика: незрілість складних форм поведінки, цілеспрямованої діяльності на тлі швидкої виснаженості, порушеної працездатності, енцефалопатичних розладів.

У дітей із затримкою психічного розвитку дуже часто зустрічають проблеми з розвитком мовлення. Розвиток мовлення у дитини – це процес оволодіння рідною мовою, уміння користуватися нею для засвоєння досвіду, пізнання самої себе. Мовлення відіграє велику та важливу роль у житті кожної дитини.

З урахуванням прояви порушень мовлення Є. В. Мальцева виділяє 3 групи дітей з ЗПР [4].

Перша група – діти з ізольованим фонетичним дефектом, що виявляється в неправильній вимові лише однієї групи звуків. Порушення звуковимови пов'язані з аномальним розвитком артикуляційного апарату та порушенням артикуляційної моторики.

Друга група – діти, у яких виявлено фонетико-фонематичні порушення. Де-

фекти звуковимови охоплюють 2-3 фонетичні групи і проявляються найчастіше в замінах фонетично близьких звуків. Крім дефектів звуковимови у дітей цієї групи спостерігаються порушення слухової диференціації звуків і фонематичного аналізу. Порушення розвитку фонематичних процесів відображається в письмі та читанні.

Третя група – діти із системним недорозвиненням всіх сторін мовлення, у тому числі фонетико-фономатичних процесів. Спостерігаються суттєві порушення у розвитку лексико-граматичної сторони мовлення: обмеженість і недиференційованість словникового запасу, аграматизми та порушення структури речення.

Порушення фонематичного розвитку у дошкільнят із ЗПР проявляються у труднощах диференціації звуків, та несформованості фонематичного аналізу й синтезу. Проблеми аналізу й синтезу у таких дітей дуже стійкі і зберігаються навіть протягом усього дошкільного віку, а в майбутньому негативно впливають на оволодіння читанням і письмом [6].

Фонематичний слух дітей із затримкою психічного розвитку характеризується помилковим зіставленням та співвіднесенням звуків, які воничують. Також відчуваються проблеми під час визначення кількості складів у слові, кількості та послідовності звуків, під час визначення та наявності місця звука в слові.

Порушена складова структура слова, спостерігаються елізії (скорочення кількості складів), інтерації (збільшення складів шляхом додавання голосної між збігом приголосних), контамінації (поєднання двох слів). Діти можуть повторювати слова з трьох та чотирьох складів правильно, та в самостійному мовленні їх спотворюють, переставляють склади та звуки.

У дітей із ЗПР переважають порушення вимови свистячих і сонорних звуків. Слід зазначити, що свистячі звуки є звуками артикуляторно менш складними, ніж шиплячі. Однак, за даними В. І. Бельтюкова, свистячі звуки характеризуються найбільшою акустичною близькістю. Переважання порушень свистячих звуків, пов'язане з недорозвиненням мовно-слухового ана-

лізу у дітей з ЗПР. Найбільш поширеними виявилися змішання свистячих і шиплячих звуків (с-ш, з-ж, с-ч, з-щ), а також сонорних (р-л). Тобто у дітей із затримкою психічного розвитку виявлена спотворена вимова звуків та їх заміна іншими (р-л, л-ль, л-в, ш-з, ж-з). У дітей на першому місці знаходяться помилки на змішування звуків, на другому – спотворення, на третьому – заміни [5].

До причин неправильної вимови у дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку відносять:

- ✓ порушення будови артикуляційного апарату; за даними Є. В. Мальцевої, у 45,1%, учнів із ЗПР виявляються різні аномалії артикуляційного апарату: аномалії прикусу (прогнатія, прогенія, передній відкритий прикус), укорочена під'язикова зв'язка, товстий, масивний язик, дефекти будови зубного ряду;
- ✓ недостатній розвиток артикуляційної моторики; рухи не є достатньо точними, мають зайву напругу, труднощі в утриманні пози; як зазначає Є. В. Мальцева, в процесі виконання завдання «зробити язик чашкою – голочкою – лопаточкою» у дітей часто спостерігається порушення плавності і послідовності рухів;
- ✓ низький розвиток слухового сприймання, за даними Є. В. Мальцевої, серед дітей із ЗПР, що мають дефекти мовлення, 75,2% зазнали істотних труднощів при диференціації звуків на слух. При цьому діти погано розрізняли не тільки порушені у вимові звуки, але також і деякі правильно вимовлені: тверді і м'які, дзвінкі і глухі приголосні звуки. Це проявлялося в тому, що діти часто помилялися при повторенні складів з акустично близькими звуками [4].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, у дітей із затримкою психічного розвитку спостерігається відставання в мовленнєвому розвитку. Особливо страждає фонетико-фонематична сторона мовлення, а саме спостерігається неправильна вимова звуків однієї групи звуків, заміна фонетично близьких звуків, порушення слухової диференціації звуків і фонематичного аналізу та синтезу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кротенко В. І. Загальна характеристика дітей із затримкою психічного розвитку / В. І. Кротенко, М. О. Оробей // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19 : Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. – 2014. – Вип. 26. – С. 338 – 341.
2. Власова Т. А. Дети с задержкой психического развития / Т. А. Власова, В. И. Лубовський – М. : Педагогика, 1984. – С. 184.
3. Марковская И. Ф. Задержка психического развития у детей. Клиническая и нейропсихологическая диагностика / И. Ф. Марковская. – М., 1993. – С. 127-138.
4. Мальцева Е. В. Особенности нарушения речи у детей с задержкой психического развития // Дефектология. – 1990. – № 6. – С. 10-17.
5. Лалаева Р. И. Нарушения речи и их коррекция у детей с задержкой психического развития: учеб. пособие для вузов / Р. И. Лалаева, Н. В. Серебрякова, С. В. Зорина. – М. : гуманитарный изд. центр ВЛАДОС, 2003.
6. Уленкова У. В. Шестилетние дети с задержкой психического развития / У. В. Уленкова. – М. : Педагогика, 1990. – С. 184.

УДК 376.1-056.264

А. І. Кравченко*кандидат педагогічних наук, професор
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка***Т. Л. Булашенко***магістрант спеціальності
Спеціальна освіта
(Логопедія. Спеціальна психологія)
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка***ЛОГОПЕДИЧНА РОБОТА З
ДОРΟΣЛИМИ**

Статтю присвячено проблемі логопедичної роботи з дорослими людьми. Розглядаються питання корекції порушень звуковимови у даній категорії осіб.

Стаття посвящена проблеме логопедической работы со взрослыми людьми. Рассматриваются вопросы коррекции нарушений звукопроизношения у людей данной категории.

The article is devoted to the problem of speech therapist work with adult people. The issues of correction of violations of sound transmission in this category of persons are considered.

Ключові слова: логопедична робота, дорослі, звуковимова, артикуляція, дикція.

Ключевые слова: логопедическая работа, взрослые, звукопроизношение, артикуляция, дикция.

Key words: speech therapy work, adults, sound pronunciation, articulation, diction.

Постановка проблеми. Мовлення – найважливіший засіб людського спілкування. Життя вимагає, щоб ми говорили правильно, доступно, виразно. Красиве, правильне мовлення справляє велике враження на аудиторію.

Без сумніву, вільне володіння мовою і вміння правильно і переконливо говорити дозволить кожному набутися впевненості та стати розкутим і товариським. Тільки людина, що добре володіє мовленням, може досягти успіхів у житті. Але для цього треба систематично працювати, розвиваючи необхідні навички [1, с. 64].

Своєчасно не виправлені порушення мовлення можуть залишитися на все життя. Нерідко вони зустрічаються і у дорослих. Порушення мовлення закріплюються, і люди перестають їх помічати. Є думка, що виправити недоліки вимови і порушення мовлення в дорослому віці неможливо. Проте це твердження не вірне. Приклавши деякі зусилля і звернувшись до логопеда, дорослий може поліпшити своє мовлення і усунути порушення вимови.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На необхідність корекції та розвитку мовлення дорослих указували багато відомих науковців: І. Абелева, Л. Андропова, Л. Голубєва, А. Євгенова, М. Кисельова, А. Лубенська, М. Мерліс, М. Хватцев, А. Шембель, В. Шкловський та інші [2, с. 101].

У процесі дослідження ми зафіксували зростання впродовж останнього десятиріччя інтересу вчених до проблеми організації логопедичної роботи з усунення недоліків усного мовлення в підлітків і дорослих, про що свідчать праці Л. Беякової, Л. Волкової, Л. Міссуловіна, С. Каховської, Ю. Некрасової та багатьох інших.

Дослідження ведуться в контексті теорії та практики особистісного становлення, психолого-лінгвістичних основ формування мови і мовлення людини з